

EUROPOS BENDRIJŲ KOMISIJA

Briuselis, 10.1.2007
KOM(2006) 841 galutinis

KOMISIJOS KOMUNIKATAS TARYBAI IR EUROPOS PARLAMENTUI

Dujų ir elektros vidaus rinkos perspektyvos

{SEK(2006) 1709}
{SEK(2007) 12}

KOMISIJOS KOMUNIKATAS TARYBAIEUROPOS PARLAMENTUI

Dujų ir elektros vidaus rinkos perspektyvos

1 PATIRTIS, ĮGYTA LIGI ŠIOL TVARKANT DUJŲ IR ELEKTROS VIDAUS RINKAS

1.1 Bendroji informacija

Konkurencinga dujų ir elektros vidaus rinka visoje Europos Sąjungoje buvo palaipsniui sukurta per 1999–2000 metus¹. Nuo tada reguliariai buvo pateikiamos metinės „lyginamosios analizės pagal atskaitos tašką“ ataskaitos apie direktyvų įgyvendinimą ir pasiektus praktinius rezultatus. Per 2006 m. Komisija ir toliau stebėjo įgyvendinimą (visų pirma išsamiai patikrindama kiekvieną šalį ir tyrinėdama sektorių). Iš atliekamo stebėjimo rezultatų galima daryti išvadą, kad vienoje valstybėje pažanga buvo didesnė, kitose – mažesnė.

Pirma, per minėtą laikotarpį pagrindinės energijos vidaus rinkos koncepcijos buvo įtrauktos į teisinę sistemą, institucijų susitarimus ir fizinę infrastruktūrą, pvz., informacinių technologijų įrangą. Tačiau tuo pačiu metu daugelyje valstybių narių kol kas nėra užtikrinama bent kiek didesnė konkurencija. Dažnai vartotojai neturi jokios tikros galimybės pasirinkti kito tiekėjo. Net tie vartotojai, kuriems pavyko pasirinkti kitą tiekėją, dažnai nėra patenkinti tais pasiūlymais, kurie jiems yra pateikiami. Apibendrinant reikia pasakyti, kad suinteresuotosios šalys kol kas ne kažin kiek pasitiki vidaus rinka. Komisija, atsižvelgdama į minėtus trūkumus, 2005–2006 m. pagal konkurencijos įstatymą atliko dujų ir elektros energijos sektoriaus tyrimą. Šio tyrimo rezultatai skelbiami tuo pačiu metu kaip ir šis dokumentas².

1.2 Pozityvūs konkurencijos rezultatai

Veiksmingumas

Įgyvendinus liberalizavimą, be jokios abejonės ir ypač per pradinį etapą, iš dalies padidėjo energijos tiekimo veiksmingumas ir vartotojai turėjo galimybę sutaupyti. Tačiau naujas didmeninių elektros ir dujų kainų didėjimas turėjo mažesnės ar didesnės įtakos galutiniams vartotojams pateikiamoms sąskaitoms ir šiuo metu tas kainų didėjimas iš dalies atsveria

¹ Iš pradžių 1996 m. gruodžio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/92/EB (OL L 027, 1997 1 30, p. 1) dėl bendrų elektros vidaus rinkos taisyklių ir 1998 m. birželio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/30/EB dėl bendrų gamtinių dujų vidaus rinkos taisyklių (OL L 204, 1998 07 21, p. 1); ir vėliau priimtomis(-ais) 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (EB) Nr. 2003/54 dėl bendrų elektros vidaus rinkos taisyklių, panaikinančia Direktyvą 96/92 (OL L 176, 2003 7 15, p. 0037–0056), 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (EB) Nr. 2003/55 dėl bendrų gamtinių dujų vidaus rinkos taisyklių ir panaikinančia Direktyvą 98/30 (OL L 176, 2003 7 15, p. 0057–0078), 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1228/2003 dėl prieigos prie tarpvalstybinių elektros energijos mainų tinklo sąlygų (OL L 176, 2003 7 15, p. 0001–0010), 2005 m. rugsėjo 28 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1775/2005 dėl teisės naudotis gamtinių dujų perdavimo tinklais sąlygų (OL L 289, 2005 11 3, p. 1). Kelios valstybės narės jau ėmėsi veiksmų, kuriais siekiama atverti rinką, dar prieš pradėdant taikyti šias priemones.

² COM(2006) 851, Komisijos komunikatas, „Sektoriaus tyrimas pagal Reglamento 1/2003 dėl dujų ir elektros rinkų 17 straipsnį (Galutinė ataskaita)“.

ankstesnę kainų mažėjimą (pirmiausia tas pasakytina apie stambius pramoninius energijos vartotojus). Dėl to, atrodo, galima daryti išvadą, kad vartotojams nepakankamai greitai suteikiama galimybė naudotis veiksmingumo gerinimo rezultatais. Kyla rimtų abejonių, kad dujų ir elektros kainos iš tiesų nusistovėjo išibėgėjus konkurencijos procesui – veikiau toms kainoms tiesioginės įtakos turėjo vyraujančią padėtį rinkoje užimančių bendrovių sprendimas.

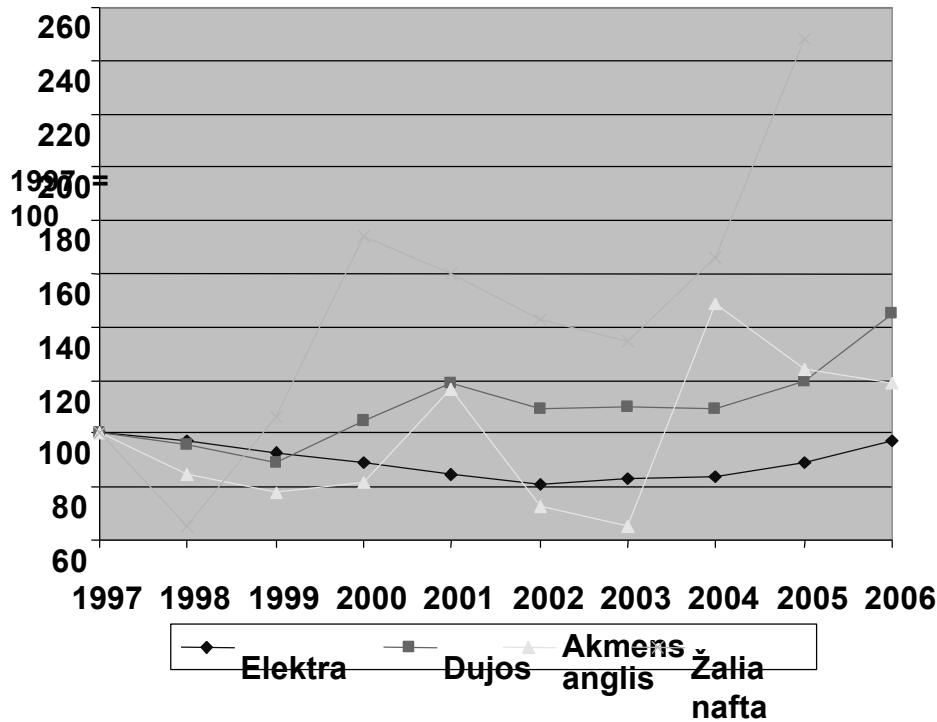
Aukštesniam kainų lygiui, įskaitant didesnes sąnaudas pirminiam kurui, įtakos turėjo įvairios priežastys – išliekantis poreikis investuoti ir prisiimami nauji su aplinka susiję išpareigojimai, įskaitant EB prekybos leidimais išmesti teršalus sistemą (PLITS)³ ir atsinaujinančių energijos išteklių plėtojimas⁴. Tačiau taip pat buvo pabrėžta, kad konkurencijos įtaka kol kas išlieka nepakankama, išlaikomas aukštas didmeninės rinkos koncentracijos lygis ir trūksta rinkos skaidrumo.

Vidutinės⁵ elektros ir dujų kainos galutiniams vartotojams 15 valstybių narių Europos Sąjungoje nuo 1997 m. (apskaičiuotos pagal 1997 m. kainų lygius)

³ Kadangi paklausos elastingumas buvo mažas, energijos sektorius alternatyviausias nemokamai gautų leidimų pagal prekybos leidimais išmesti teršalus sistemą sąnaudas galėjo įskačiuoti į elektros kainą. Iš tikro remiantis empiriniais ir modeliavimo metodais buvo nustatyta, kad Vokietijoje ir Nyderlanduose, atsižvelgiant į specifinius rinkos ir technologijos veiksnius, vartotojams buvo perkelta 60–100 % su CO₂ susijusių sąnaudų. Vadinasi, daug energijos suvartojančios pramonės šakos, kurioms taikoma prekybos leidimais išmesti teršalus sistema, turi ne tik padengti su CO₂ susijusias sąnaudas, bet patiria ir didesnes gamybos sąnaudas, kurios susidaro dėl didesnės elektros kainos.

⁴ Žr. 2005 m. gruodžio 7 d. Komisijos komunikatą, Parama elektros energijos gamybai iš atsinaujinančių energijos išteklių (COM(2005) 627 galutinis). Apytiksliai yra apskaičiuota, kad sąnaudos atsinaujinančių energijos išteklių plėtrai sudaro 4–5 % elektros energijos kainos, pvz., Vokietijoje, Ispanijoje ir Jungtinėje Karalystėje (p. 45).

⁵ Svertinis stambiems pramoniniams, pramoniniams, komerciniams vartotojams ir namų ūkiams nustatytų kainų vidurkis. Šaltinis: Eurostatas. Kaip kito visų kategorijų vartotojams taikomos kainos, galima rasti Komisijos tarnybų darbinio dokumento 3.7 ir 3.8 lentelėse ES Energetikos politikos duomenys, SEC(2007) 12. Jei tai labai stambūs vartotojai, kainos nuo 1997 m. liepos mėn. (etaloninė vertė yra 100) iki 2006 m. liepos mėn. jiems padidėjo taip: elektros kaina padidėjo iki 121, dujų – 201.

Kaip matyti iš pirmiau pateikto grafiko, tas faktas, kad mažmeninės elektros kainos vidutiniškai visiems vartotojams per minėtą laikotarpį iš tikrųjų išliko santykinai vienodos, nors pirminio kuro kainos gerokai padidėjo, be jokių abejonių, įrodo, jog veiksmingesnis elektros tiekimas įgauna vis didesnės įtakos. Elektros kaina, pirmiausia namų ūkiams, iš tikrųjų būtų sumažėjusi, jeigu būtų skaičiuojama be mokesčių. Kalbant apie gamtinių dujų sektorių, kainoms įtakos turintys veiksniai, pvz., būtinybė pradėti dujas gauti iš brangesnių tiekimo šaltinių, t. y. suskystintąsias gamtines dujas (SGD), ir galiojantis tam tikros importuojamų dujų dalies susiejimas su naftos kaina, vis tiek būtų turėję poveikio nepaisant, ar rinkoje konkurencija būtų užtikrinta ar ne. Nėra jokio pagrindo tikėtis, kad nepaisant išorinių veiksnių energijos kainos visada išliks žemos. Komisija šiuo klausimu pareiškė nuomonę komunikate, kuriame iš pradžių buvo pasiūlytas antras direktyvų rinkinys⁶. Konkurencingose ir atvirose rinkose galutiniams vartotojams, įskaitant daug energijos suvartojančius pramonės sektorius, galima užtikrinti geriausias kainas.

Tiekimo saugumas

Sukūrus vidaus rinką ne tik padidinamas veiksmingumas, bet ir gerokai prisidedama užtikrinant tiekimo saugumą. Perspektyva, kad ateityje būsianti sukurta didelė ES elektros ir dujų rinka, kurioje galiotų bendros taisyklės, yra stiprus akstinas investuoti. Atsižvelgiant į minėtus dalykus, verta dėmesio naujausia energetikos tinklų operatorių ataskaita apie elektros energijos gamybos pajėgumų pakankumą. Minėtoje ataskaitoje tvirtinama, kad jeigu didžiausia paklausa kasmet padidėtų 1,5–2 %, atsižvelgiant į investuotas ir numatomas investuoti lėšas galima prognozuoti, jog Europos Sąjungoje apskritai elektros energijos gamybos pajėgumai bus vystomi sparčiau nei augs didžiausia paklausa. Šiuo atžvilgiu naujos investicijos visiškai

⁶ Energijos vidaus rinkos užbaigimas, Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui, COM (2001) 125, p. 8.

atitinka tendencijas, apie kurias galima spręsti iš kainų didmeninės ir elektros energijos perdavimo ir paskirstymo tinkle paklausos ir pasiūlos pusiausvyrą užtikrinančios trumpalaikių elektros tiekimo paslaugų rinkose, jeigu užtikrinama, kad šios rinkos veiktų tinkamai. Tačiau sunkumų yra tose valstybėse narėse, kurios griežtai kontroliuoja kainas ir kuriose kasmet gerokai padidėja elektros paklausa, pvz., Ispanijoje ir Portugalijoje.

Konkurencingose rinkose taip pat yra palanki įvairinimą skatinanti aplinka, nes minėtose rinkose skatinama lanksčiau atsižvelgti į rinkos sąlygas. Sukūrus integruotąją rinką, Europos energetikos bendrovės, pasaulinėse rinkose ieškomos energijos išteklių, taip pat gali remtis stipresne derybine pozicija, nes yra sukurta platesnė tiekimo maršrutų pasirinktis ir užtikrinta geresnė prieiga prie vartotojų. Į skirtingus dujų importo infrastruktūros sektorius investuojama daug lėšų arba jas numatoma investuoti. Minėtų veiksmų buvo įmanoma imtis tik pradėjus liberalizavimo procesą, o sukūrus dar konkurencingesnę sistemą tiekimo saugumas tik padidės.

Kas kartą vis geriau imama suprasti, kad tiekimo saugumo jau neįmanoma laikyti vien nacionaliniu klausimu. Priemonės, kurių privaloma imtis tiekimo saugumui užtikrinti, taikytinos ne vienoje valstybėje narėje ir dėl to atskira valstybė nėra pajėgi imtis tų priemonių. Pirmiausia Europos energetikos tinklų plėtra ir naudojimas ateityje turi būti glaudžiau koordinuojamas, jeigu siekiama išvengti energijos tiekimo pertrūkių. Šiandien minėtas tikslas kol kas nepasiektas ir susieto bei saugaus Europos energetikos tinklo sukūrimas dar tėra tolima perspektyva.

2006 m. lapkričio 4 diena, kai didelėje Elektros dalyje buvo nutrūkęs elektros energijos tiekimas, įrodė, kad elektros energijos tiekimas Europoje kol kas tebėra nepatikimas. Europos elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucijų grupė (ENDSRIG) 2006 m. gruodžio 12 d. rekomendacijoje, kuri buvo pateikta Komisijai paprašius, ENDSRIG padarė išvadą, kad iš 2003 m. Italijoje nutrūkusio elektros energijos tiekimo nebuvo pasimokyta ir kad siekiant ateityje užtikrinti nepertraukiamą elektros energijos tiekimą reikia imtis šių priemonių⁷:

- priimti, Europos Komisijai pateikus pasiūlymą, teisiškai privalomas eksploatavimo saugumo taisyklės;
- Komisija kaip energetikos strategijos dalį turi parengti elektros tinklų sistemos nuostatas;
- patobulinti ES elektros energijos perdavimo ir paskirstymo sistemos operatorių, kurie už savo veiklą turėtų būti atsakingi visuomenei, bendradarbiavimą.

Tvarumas

Konkurencingose rinkose užtikrinama, kad energija būtų tiekiamą kiek įmanoma veiksmingiau ir užkertamas kelias gauti nepagrįstus pelnus iš monopolijos. Konkurencingoje rinkoje vartotojams taip pat užtikrinama prieiga prie gamintojų, kurie energiją gamina iš atsinaujinančių išteklių, ir joje, siekiant tiksliau nustatyti iš iškastinio kuro pagamintos energijos kainą, veiksmingai taikomos politikos priemonės, pvz., prekybos leidimais išmesti teršalus sistema ir energetikos apmokestinimas⁸. Skaidrios ir likvidžios didmeninės energijos rinkos taip pat

⁷ Tarpinė Europos elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucijų grupės (ENDSRIG) ataskaita dėl patirties, į kurią reikėtų atsižvelgti po 2006 m. lapkričio mėn. įvykusio didelio Europos elektros energijos tiekimo sistemos veiklos sutrikimo, nuoroda: E06-BAG-01-05. Galutinę ataskaitą ENDSRIG pateiks 2007 m. vasario mėn.

⁸ Kad nustatant mokesčius būtų atsižvelgiama į su elektros energijos gamyba susijusius aplinkos aspektus, pagal 2003 m. spalio 27 d. Tarybos direktyvą 2003/96/EB, pakeičiančią Bendrijos energetikos produktų ir elektros energijos mokesčių struktūrą (OL L 283, 2003 10 31, p. 51) valstybės

neabejotinai skatina gerinti energetikos veiksmingumą.

Be to, aiškios ir skaidrios elektros energijos kilmės ženklavimo jos gamybos būdo atžvilgiu taisyklės skatina elektros energijos, kuriai gaminti buvo naudoti tvarieji gamybos būdai, paklausą.

1.3 Netinkamas šiuo metu galiojančios teisinės sistemos įgyvendinimas

Svarbu, kad šiandien galiojantys Europos Bendrijų teisės aktai būtų tinkamai perkeltami į nacionalinius teisės aktus siekiant užtikrinti, kad rinkos veiktų be trikčių ir kad rinkos visiems vartotojams iš tikrųjų būtų atvertos 2007 m. liepos 1d. Dėl to Komisija prieš 20 valstybių narių, kurios pažeidžia galiojančių direktyvų nuostatas arba tų direktyvų neperkelia į nacionalinius teisės aktus, pradėjo 34 teisės aktų pažeidimo procesus. Komisija, po ***2006 m. balandžio mėn. nusiųstų oficialaus pranešimo dokumentų ir, jeigu reikėtų, iš anksto prieš pradėdama procesą Europos Teisingumo Teisme***, 2006 m. gruodžio 12 d. nusprendė 16-ai valstybių narių nusiųsti 26 pagrįstas nuomones, įskaitant visas didžiąsias valstybes nares⁹.

Naujas vidaus rinkos direktyvas perkeltiant į nacionalinę teisę buvo nustatyti šie trūkumai:

- reguliuojamos kainos trukdo į rinką patekti naujiems dalyviams
- nepakankamai atsiejami perdavimo ir paskirstymo sistemų operatoriai, kurie negali užtikrinti nepriklausomumo
- diskriminuojamos į tinklą norinčios patekti trečiosios šalys, ypač palankias sąlygas patekti į tinklą sudarant ilgalaikes sutartis turintiems operatoriams.
- nepakankama reglamentavimo institucijų kompetencija
- Komisijai nepateikiama informacija apie įsipareigojimą teikti viešąsias paslaugas, ypač susijusį su reguliuojamais tiekimo tarifais
- nepakankamai pateikiama duomenų apie elektros energijos kilmę (šie duomenys ypač svarbūs skatinant elektros energiją gaminti iš atsinaujinančių energijos išteklių)

Kadangi minėti pažeidimai nuo įpareigojimo iki 2004 m. liepos 1 d. direktyvas perkelti į nacionalinę teisę nesiliauja jau beveik dvejus su puse metų, nėra jokios abejonės, kad direktyvomis pagrįsta dabartinė ES teisinė sistema nėra veiksminga ir turi trūkumų. Energetikos sektorių reglamentuojančioms institucijoms nebuvo suteikti reikiami įgaliojimai, kuriais remdamosi jos galėtų nepriklausomai užtikrinti, kad būtų sukurtos atviros rinkos, veikiančios efektyviai ir nieko nediskriminuodamos. Be to, galiojanti teisinė sistema nėra pritaikyta, kad ja remiantis būtų įmanoma tinkamai ir veiksmingai spręsti tarpvalstybinius priegos prie dujų ir elektros tinklų klausimus. Pirmenybinė prieiga, kuri nuolatos suteikiama kelių valstybių energetikos tinklus sujungiančioms jungtims, neabejotinai įrodo, kad šiuo metu galiojančias taisykles reikia tobulinti. Galiausiai vertikaliai integruotų energetikos tinklų operatorių, kurie užsiima energijos gamyba ir jos tiekimu, teisinis veiklos rūšių išskyrimas ir elektros energijos gamybos, perdavimo, paskirstymo veiklų išskyrimas pagal šiuo metu galiojan

⁹ narės iš atsinaujinančių išteklių gaminamai elektros energijai gali taikyti mokesčių išlygas.

Žr.

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/481&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

čias direktyvas neužtikrintų vienodos visų tiekėjų prieigos prie tinklų.

1.4 Kliūtys konkurencijai

Nors pirmiau minėtus rezultatus reikia pripažinti, taip pat turi būti patvirtinta, kad Europos Sąjunga kol kas nėra pasiekusi tikslo – sukurti tikrąją energijos vidaus rinką, kurioje kiekvienas ES vartotojas turėtų ne tik teisiškai pagrįstą teisės aktuose nustatytą teisę laisvai rinktis elektros ir dujų tiekėją iš visų ES bendrovių, bet ir turėtų galimybę minėta teise iš tikrųjų veiksmingai ir lengvai pasinaudoti. Be to, ne ką mažiau svarbu, kad nauji rinkos dalyviai turėtų galimybę investuoti į naujos kartos elektros energijos gamybos ir dujų importo pajėgumus, nes esamos energetikos įmonės, jeigu jų veiklos rūšys nebūtų tinkamai išskirtos, ko gero, būtų linkusios pelnytis iš dirbtinai atsiradusių trūkumų.

Šiuo metu Europos Sąjunga taip pat beveik nesugebėtų bet kokiai ES bendrovei užtikrinti galimybės pasinaudoti teise elektros energiją ir dujas bet kokioje kitoje valstybėje narėje parduoti vienodomis su nacionalinėms bendrovėms taikomomis sąlygomis, t. y. be diskriminavimo arba nepatiriant nuostolių. Pabrėžtina, kad jokioje valstybėje narėje kol kas nėra užtikrinama nediskriminacinė prieiga prie tinklo ir vienodai veiksmingas teisės aktais nustatytos teisinės priežiūros lygis.

Be to, Europos Sąjunga kol kas tinkamai neapsvarstė klausimo, kiek lėšų, remiantis bendra Europos Bendrijų stabilia reguliavimo sistema, reikia investuoti į naują infrastruktūrą, kuri turėtų skatinti vidaus rinkos kūrimą. Šiuo metu reikiamu lygiu beveik neužtikrinamas nacionalinių energetikos tinklų naudojimo derinimas, t. y. nederinami techniniai standartai, pasiūlos ir paklausos atitiktis elektros energetikos sistemoje užtikrinimo taisyklės, dujų kokybės klausimai, kontaktų organizavimo procedūros, perkrovos valdymo priemonės, be kurių neįmanoma užtikrinti, kad tarpvalstybinė prekyba vyktų veiksmingai.

Atlikus sektoriaus tyrimą ir patikrinus padėtį valstybėse (abu darbus Komisija atliko per 2006 m.), buvo nustatyta specialių pavyzdžių, įrodančių, kad kol kas nepašalinti šie reguliavimo sistemos trūkumai:

- didelės ir (arba) vertikalios integruotos bendrovės turi didelių pranašumų tuo atžvilgiu, kad jos gali naudotis informacija formuodamos savo prekybinės veiklos strategiją; priešingai, mažesnės bendrovės pernelyg vėlavai sužino, pvz., apie energijos trūkumą, kad galėtų prisitaikyti prie tokios padėties;
- tam tikrais atvejais vertikalios integruotų bendrovių grupė nebūna galutinai apsisprendusi, kam tenka atsakomybė už pagrindines perdavimo sistemos operatoriaus (PSO) funkcijas, pvz., perdavimą ir su tokio elektros energetikos sistemos naudojimu, kuriuo užtikrinama pasiūlos ir paklausos atitiktis, susijusius procesus ir paslaugas;
- Perdavimo sistemos operatoriai, ypač jeigu jie susieti vertikaliaisiais ryšiais, nesukuria likvid žioms konkurencingoms rinkoms palankių sąlygų – pvz., jie veikiau išlaiko vietines atskiras paklausos ir pasiūlos atitiktis energetikos sistemoje užtikrinimo zonas, o ne rūpinasi nacionaliniu arba tarptautiniu lygiu užtikrinti integravimą. Šitai nutinka galbūt dėl to, kad visiškai nepriklausomi vieni nuo kitų perdavimo sistemos operatoriai ir vieni su kitais susiję perdavimo sistemos operatoriai ne visiškai pasitiki vieni kitais.
- Perdavimo sistemos operatoriai, atrodo, nesiskubina imtis veiksmų tam, kad padidintų tarpvalstybinio elektros energijos perdavimo pajėgumus, t. y. minėti operatoriai neinvestuoja

ir nesiima kitokių priemonių. Tokia padėtis dažnai susiklosto dėl to, kad naudojantis reguliavimo sistema neįmanoma pateikti reikiamų pasiūlymų.

- Randasi įrodymų, kad ir perdavimo sistemos operatoriai, ir reglamentavimo institucijos kur kas dažniau linkusios spręsti trumpalaikius nacionalinius klausimus ir ne pernelyg stengiasi mėgindamos sukurti integruotąsias rinkas. Pvz., perkrova yra reguliariai perkeliama prie nacionalinių sienų ir pirmiausia apribojami tarpvalstybinio elektros energijos perdavimo pajėgumai. Keletas reglamentavimo institucijų ilgokai svarstė, kaip reikėtų įgyvendinti pagrindines teisės aktuose jau nustatytas nuostatas – pvz., pajėgumų skyrimą atsižvelgiant į rinką.
- Tam tikros reglamentavimo institucijos dėl daugelio klausimų negali nepriklausomai imtis veiksmų, nes jos yra susijusios su sektoriumi, joms trūksta reikiamų įgaliojimų ir ryžto savarankiškai atlikti vertinimą. Minėti dalykai dėl tų klausimų ypač krenta į akis tada, jeigu direktyvose nėra nustatoma, kad reglamentavimo institucija yra *ex ante* atsakinga už tam tikrus klausimus, pvz., elektros energijos gamybos, perdavimo, paskirstymo atskyrimo taisykles, su tarifais nesusietas prieigos sąlygas, informacijos pateikimą energetikos tinklų operatoriams ir dujų laikymą saugyklose.
- Reglamentavimo institucijos kartais patenka į tokią padėtį, kad jų sprendimai neabejotinai prieštarauja bendros elektros ir dujų vidaus rinkos sukūrimo tikslui (tos institucijos minėtus sprendimus paprastai priima dėl to, kad joms tiesioginės arba netiesioginės įtakos turi nacionalinės vyriausybės). Neabejotinas, nors ne vienintelis tokių sprendimų pavyzdys – nederamas tiekimo tarifų reguliavimas.
- Sukūrus koncentruotąsias nacionalines rinkas, randasi tendencija reglamentavimo institucijas skatinti, kad jos imtųsi ryžtingai reguliuoti didmenines ir elektros energijos perdavimo ir paskirstymo tinkle paklauso ir pasiūlos pusiausvyrą užtikrinančią trumpalaikių elektros tiekimo paslaugų rinkas, pvz., nustatinėti kainų ribas, ir tokia tendencija yra didelė kliūtis, mažinanti investavimo galimybę. Tuo pačiu metu pajėgumų perdavimo sistema visiškai nekoordinuojama ir dėl to gali būti iškraipoma konkurencija.
- Mažesnės valstybės narės dažnai mėgindavo nepriklausomai nuo kaimyninių valstybių narių nacionaliniu mastu užtikrinti bent šokią tokią konkurenciją ir joms nepavykdavo sukurti didmeninių likvidžių elektros ir dujų rinkų. Minėtais atvejais neįmanoma užtikrinti konkurencijos, jeigu nesiimama derinti kaimyninių valstybių teisinėmis sistemomis atliekamo reglamentavimo.
- Galiausiai neretai paaiškėja, kad paskirstymo tinklų operatoriai (PTO) būna prastai pasirengę konkurencijai namų ūkių atžvilgiu nuo 2007 m. liepos 1 d.

Be to, galiojanti reguliavimo sistema yra tokia, kad dėl jos ypatybių randasi sunkumų užtikrinant kapitalo judėjimą¹⁰. Pirma, pavienėse valstybėse narės nevienodu lygiu išskiriant veiklos rūšis sukuriama nevienoda padėtis, visoje ES iškraipanti rinkos dalyvių konkurenciją, ir skirtingi veiklos rūšių išskyrimo lygiai prieštarauja EB taikomam laisvo kapitalo judėjimo principui. Be to, valstybės narės, kurios taiko aukštesnį veiklos rūšių išskyrimo lygį, patenka į nepalankią padėtį. Antra, kartais, jeigu valstybės narės energetikos bendrovė, perimdama kitos valstybės narės energetikos bendrovę arba susijungdama su ja, patenka į tos kitos valstybės narės rinką, energetikos sektorių reglamentuojančios institucijos imasi veiksmų, tvirtindamos, kad

¹⁰ Pagal EB Sutarties 56 straipsnį.

reikia taikyti leidimo išdavimo procedūrą siekiant užtikrinti visuomenės saugumą ir bendrojo intereso tikslų siekimą, tačiau tokie energetikos sektorių reglamentuojančių institucijų veiksmai prieštarauja laisvo kapitalo judėjimo principui¹¹.

Dėl minėtų dažnai pasitaikančių trūkumų esamos elektros ir dujų bendrovės „jų“ nacionalinėse rinkose neretai išlaiko vyraujančią padėtį. Dėl šių priežasčių daugelis valstybių narių griežtai kontroliuoja galutiniams vartotojams nustatomas elektros ir dujų kainas. Deja, griežtai kontroliuojant kainas dažnai gerokai apribojama konkurencija. Nors Komisija pripažįsta, jeigu rinkoje kažkas užima vyraujančią padėtį, kad reikia imtis reglamentavimo priemonių ir kad vartotojai turėtų būti apsaugoti nuo manipuliavimo kainomis, vis dėlto bendro pobūdžio kainų ribos energijos vidaus rinkai kliudo tinkamai veikti. Minėtos kainų ribos taip pat iškreipia informaciją apie kainas, kurios turėtų būti įrodymas, pagrindžiantis būtinybę kurti naujus pajėgumus, t. y. kainų ribos neskatina investuoti, mažina tiekimo saugumą ir dėl to ateityje gali sutrikti tiekimas. ES negali leisti, kad susiklostytų tokia padėtis. Jeigu minėtus klausimus būtų ketinama spręsti imantis *didmeninei rinkai* skirtų priemonių, t. y. netiesiogiai imantis kontroliuoti *mažmeninės rinkos* kainas, būtų sužlugdytas abiejų rinkų veikimas. Tokia įvykių eiga neatitiktų vartotojų ilgalaikių interesų.

Kainų galutiniams vartotojams kontrolę galima prilyginti įsipareigojimui teikti viešąsias paslaugas ir jeigu tas įsipareigojimas yra diskriminacinio pobūdžio, jis nesuderinamas su direktyvų 3 straipsniu, kuriame apibrėžiamas įsipareigojimas teikti viešąsias paslaugas siekiant visoms bendrovėms užtikrinti vienodą prieigą prie vartotojų. Antra, jeigu yra numatyti kompensaciniai mokėjimai, jie turi atitikti valstybės pagalbos taisykles. Trečia, konkurencijos įstatymas gali būti susietas su diskriminavimu kainų atžvilgiu ir apribojimais perparduoti. Komisija, kaip minėta pirmiau, jau pradėjo keletą procesų dėl pažeidimų, susijusių su reguliuojamais tarifais. **Komisija ir toliau stengsis užtikrinti, kad visi minėti įsipareigojimai atitiktų Bendrijos teisės aktus.**

Komisija minėtus nuolat iškylančius su elektros ir dujų rinka susijusius klausimus apibrėžė 2005 m. pabaigoje paskelbtoje ataskaitoje¹². Tuo metu buvo manoma, kad dar per anksti daryti galutinės teisines išvadas. Tačiau Komisija nusprendė imtis tam tikrų veiksmų. Buvo imtasi šių veiksmų:

- (1) Komisija išsamiai patikrino padėtį visose valstybėse narėse, apklausė rinkos dalyvius jose, įskaitant mažesniąsias bendroves ir naujus rinkos dalyvius¹³;
- (2) Remiantis Europos elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucijų grupės (EEDRIG) rekomendacija 2006 m. lapkričio 9 d. buvo priimtos, o 2006 m. gruodžio 1 d. įsigaliojo perkrovos valdymo vykdant prekybą elektros energija taisyklės¹⁴.
- (3) Europos elektros ir dujų reglamentavimo institucijų grupė paskelbė regionams skirtų iniciatyvų ir šiuo metu imasi veiksmų, kad būtų pašalintos rinkos integravimo kliūtys šiose srityse: skaidrumas, prieiga prie pajėgumų ir prekybos gamtinėmis dujomis vietų plėtra;

¹¹ Energetikos sektoriui teikiant finansines paslaugas nenaudojama kokia nors „ES pasui“ lygiavertė priemonė. Kiekvienos valstybės narės reguliavimo institucija suteikia leidimus (pvz., Elektros direktyvos 2003/54/EB 6 straipsnyje nustatyta leidimų išdavimo naujoms elektrinėms procedūra).

¹² COM(2005)568.

¹³ Žr. pridėtą dokumentą: Komisijos darbuotojų darbo dokumentas, Įgyvendinimo ataskaita apie elektros ir dujų rinkos reguliavimo sistemą: šalių apžvalgos, SEC(2006) 1709.

¹⁴ Sprendimas 2006/770/EB.

- (4) Komisija baigė tirti sektorių¹⁵. Buvo pradėtas kelių elektros ir dujų sektoriaus bendrovių veiklos tyrimas

Komisija taip pat ėmėsi priemonių pažeidimams pašalinti, siekdama, kad būtų panaikintos kapitalo judėjimui trukdančios kliūtys.

Komisija šiuo metu ketina imtis veiksmų, kad būtų išspręsti kol kas aktualūs šių sričių klausimai:

- nediskriminacinės prieigos prie gerai išplėtotų energetikos tinklų užtikrinimas,
- prieigos prie energetikos tinklų reguliavimo tobulinimas ES ir nacionaliniu lygiu,
- nesąžiningos konkurencijos masto mažinimas,
- aiškios investavimo sistemos parengimas,
- su namų ūkiais ir mažaisiais komerciniais vartotojais susijusių klausimų sprendimas.

2 skirsnyje pateikiama Komisijos ketinimų santrauka. 2003 m. pradėtuose taikyti teisės aktuose, jeigu jie bus tinkamai įgyvendinti, yra nustatyta svarbių reikalavimų, padėsiančių tobulinti konkurencingą Europos rinką, pvz., visiškas rinkos atvėrimas, reglamentuojamas trečiosios šalies pateikimas ir įpareigojimas sukurti priežiūros instituciją. Tačiau būtina sugriežtinti šiuo metu taikomas nuostatas. Komisija, užbaigusi išsamų poveikio įvertinimą, atitinkamus pasiūlymus pateiks per 2007 metus, įskaitant sektoriaus tyrimo išvadas, į kurias bus atsižvelgta.

2 PAGRINDINIAI NEIŠSPRĘSTI KLAUSIMAI

2.1 Veiklos rūšių išskyrimu užtikrinama nediskriminacinė prieiga prie energetikos tinklų

Teisiškai išskyrus perdavimo sistemos operatorių veiklos rūšis prieiga trečiosioms šalims prie energetikos tinklų jau yra pagerėjusi. Buvo nustatyti pagrindiniai nediskriminavimo principai ir parengta didesnioji konkurenciją skatinančios tarifų struktūros dalis. Palaipsniui buvo panaikintas kryžminis veiklos rūšių subsidijavimas. Minėtas procesas ir toliau taikomas paskirstymo tinklų operatoriams, kuriems iki 2007 m. liepos mėn. negalioja teisinis veiklos rūšių išskyrimas.

Nors nuo 2004 m. tam tikra pažanga buvo užtikrinta, valstybių patikrinimo ir sektoriaus tyrimo pirmuosiuose skirsniuose pateikti įrodymai patvirtina, kad teisinio veiklos rūšių ir elektros energijos gamybos, perdavimo, paskirstymo veiklų išskyrimo (tą privaloma atlikti pagal galiojančius teisės aktus) nepakanka tam, jog būtų sukurta iš tikrųjų veikianti konkurencinga Europos dujų ir elektros rinka.

Tačiau problemos, apie kurias buvo pranešta, nėra visuotinai paplitusios ir dėl to būtų klaidinga nuvertinti dideles pastangas, kurioms buvo skirta tiek jėgų. Vis dėlto dėl dalykų, į kuriuos nuolatos atkreipiamas Komisijos dėmesys, išlieka didelė tikrųjų ir galimų iškraipymų galimybė.

¹⁵ Žr. Komisijos komunikatą, "Sektoriaus tyrimas pagal Reglamento 1/2003 dėl dujų ir elektros rinkų 17 straipsnį (Galutinė ataskaita)", COM (2006) 851.

Suprantama, kad teisinis veiklos rūšių išskyrimas nepašalina interesų konflikto, kurį sukuria vertikalusis integravimas, nes išlieka pavojus, kad energetikos tinklai bus laikomi strateginiais aktyvais, naudotinais ne visų tinklo vartotojų interesais, o siekiant integruotosios bendrovės komercinių tikslų. Iš valstybių narių patikrinime ir sektoriaus tyrime¹⁶ pateiktų įrodymų aiškėja, kad dėl minėtų aplinkybių tam tikrais atvejais atsiranda toliau nurodomų problemų.

Pirma, negalima užtikrinti, kad informacija būtų gaunama nediskriminuojant. Taikant apribojimus pateikti informaciją, nustatytus pagal šiuo metu galiojančias veiklos rūšių išskyrimas taisykles, neįmanoma užtikrinti, kad perdavimo sistemos operatoriai svarbios informacijos apie padėtį rinkoje neperduotų integruotosios bendrovės elektros energijos gamybos arba jos perdavimo padaliniais.

Antra, šiuo metu galiojančios veiklos rūšių išskyrimo taisyklės neužkertą kelio diskriminuoti trečiosios šalies, kai jai suteikiama prieiga prie energetikos tinklų. Energetikos tinklus nuosavybės teise valdančios esamos bendrovės dėl to energetikos tinklų įrangą gali naudoti tam, kad apsunkintų į rinką patekti konkurentams. Diskriminacinės patekimo į rinką sąlygos – tai naujų elektrinių prijungimas naujiems rinkoms dalyviams, nevienoda prieiga prie energetikos tinklų pajėgumų, tyčinis mažų paklausos ir pasiūlos atitiktį energetikos sistemoje užtikrinančių zonų į šlaikymas arba prieigos nesuteikimas prie nenaudojamų pajėgumų.

Trečia, investavimo paskatų iškraipymas. Vertikaliai integruoti energetikos tinklų operatoriai neturi jokių paskatų tinklus vystyti taip, kad būtų atsižvelgiama į visus rinkos kūrimo interesus ir kad nauji rinkos dalyviai galėtų patekti į elektros energijos gamybos arba tiekimo sektorius. Jau gerokai sukaupia įrodymų, kad vertikaliai integruotos bendrovės priima šališkus investavimo sprendimus, kurie atitinka su vertikaliai integruotosios bendrovėmis susijusių tiekimo įmonių poreikius.¹⁷ Minėtos bendrovės, atrodo, nėra pernelyg linkusios, pvz., skaidriu procesu padidinti dujų importo pajėgumų ir dėl tokios bendrovių pasirinkties buvo iškilę tiekimo saugumo problemų. Tam tikrais atvejais tas pats pasakytina apie prijungimo pajėgumų, kuriais prijungiami nauji elektros energijos gamybos pajėgumai, prieinamumą.

Komisija kruopščiai išnagrinėjo veiklos rūšių išskyrimo klausimą ir padarė išvadą, kad tik priėmus griežtas veiklos rūšių išskyrimo nuostatas energetikos tinklų operatoriams būtų įmanoma suformuoti teisingas paskatas tinklus naudoti ir vystyti atsižvelgiant į visų vartotojų interesus.

Dėl to Komisija svarsto du pagrindinius būdus, kaip taikyti kitas perdavimo sistemos operatorių veiklos rūšių išskyrimo priemones, kad galėtų pateikti oficialius pasiūlymus:

- **visiškai išskirti perdavimo sistemos operatorių veiklos rūšis (nuosavybės atžvilgiu):** perdavimo sistemos operatoriams nuosavybės teise turėtų priklausyti perdavimo tinklų įranga ir kartu jie turėtų naudoti tą tinklą. Tinklas nuosavybės teise turėtų priklausyti kitai bendrovei, t. y. tiekimo ir (arba) elektros energijos gamybos bendrovėms jau negalėtų priklausyti bent kiek didesnė perdavimo sistemos operatorių turto dalis. Buvo pateikta daug argumentų, patvirtinančių, kad sudėtingas pirmiau apibūdintas problemas bus galima išspr

¹⁶ Techninis Komisijos komunikato “Sektoriaus tyrimas pagal Reglamento (EB) Nr. 1/2003 dėl dujų ir elektros rinkų (Galutinė ataskaita) 17 straipsnį”, SEC(2006) 1724, priedas, 144 (dujos) ir 474 (elektra) konstatuojamosios dalys.

¹⁷ Žr. nacionalinius skirsnius, skirtus energetikos tinklų operatoriams ir veiklos rūšių išskyrimui (Komisijos darbuotojų darbo dokumentas, Įgyvendinimo ataskaita apie ES teisinę elektros ir dujų rinkos sistemą: šalių apžvalgos, SEC(2006) 1709; ir techninį Komisijos komunikato “Sektoriaus tyrimas pagal Reglamento (EB) Nr. 1/2003 dėl dujų ir elektros rinkų (Galutinė ataskaita) 17 straipsnį”, SEC(2006), 1724, priedą, ypač 157 (dujos) ir 487 (elektra) konstatuojamąsias dalis.

ęsti tik tada, jeigu visiškas veiklos rūšių išskyrimas nuosavybės atžvilgiu bus pradėtas taikyti perdavimo sistemos operatoriams. Tokie veiksmai iš tikrųjų turėtų keletą toliau nurodomų privalumų. Būtų užtikrinama nediskriminacinė trečiosios šalies prieiga prie energetikos tinklų ir tokia prieiga būtų naudojama, t. y. dėl to būtų skatinama investuoti į elektros energijos gamybos ir dujų importo infrastruktūrą. Perdavimo sistemos operatoriai taip pat galėtų lengviau keistis potencialiai svarbia informacija apie padėtį rinkoje, t. y. būtų didinamas veiksmingumas. Be to, perdavimo sistemos operatorių veiklos rūšis visiškai išskyrus nuosavybės atžvilgiu, būtų suformuotos aiškios paskatos didinti vidinį ES infrastruktūros pajėgumą, nes investavimo sprendimams įtakos jau neturėtų tiekėjų interesai. Perdavimo tinklus valdančios bendrovės taip pat galėtų lengviau susijungti su kitos valstybės narės bendrove – tai padėtų veiksmingiau spręsti tarpvalstybines problemas. Galiausiai yra užtikrinama visiška veiklos rūšių išskyrimo ir teisės aktais nustatytos priežiūros lygio pusiausvyra. Veiklos rūšis visiškai išskyrus nuosavybės atžvilgiu sumažėtų būtynybė didinti reglamentavimo našta, nes siekiant panaikinti diskriminavimą nereikėtų imtis išsamios, pakaktų bendresnio pobūdžio priežiūros. Palyginti griežtą priežiūrą, kuria siekiama užtikrinti vertikaliam integruotų perdavimo sistemos operatorių nepriklausomumą, būtų galima gerokai sušvelninti. Be to, atsižvelgiant į sumažėjusią reglamentavimo našta, priežiūrą būtų įmanoma vykdyti lengviau ir sparčiau.

- **atskiri energetikos tinklų operatoriai (jų veiklos rūšys nuosavybės atžvilgiu nėra išskirtos)** Pasirinkus šitą sprendimą energetikos tinklų naudojimą reikėtų atskirti nuo nuosavybės teisės į tinklų įrangą. Tiekimo ir (arba) elektros energijos gamybos bendrovėms jau negalėtų priklausyti bent kiek didesnė **energetikos tinklų nepriklausomų operatorių** aktyvų dalis. Tačiau perdavimo tinklų įrangą negalėtų ir toliau priklausyti vertikaliam integruotai grupei. Energetikos tinklų operatorius būtų atsakingas tik už eksploatavimą ir dispečerinį valdymą bei jis būtų pirminė sąsaja su tinklo naudotojais ir galėtų kontroliuoti, kaip atliekama techninė tinklo priežiūra ir priimti tinklo vystymo sprendimus. Energetikos tinklų operatoriams bus reikalingi pakankami finansiniai ir žmogiškieji ištekliai, kurių tuo pat metu nenaudos vertikaliam integruota grupė. Pasirinkus nepriklausomo elektros tinklų operatoriaus modelį, tektų taikyti išsamesnį reguliavimą ir vykdyti nuolatinę teisės aktais pagrįstą priežiūrą.

Ekonominiais įrodymais įmanoma patvirtinti, kad veiklos rūšių išskyrimas nuosavybės atžvilgiu – tai pats veiksmingiausias būdas užtikrinti pasirinktą energijos vartotojams ir paskatinti, kad būtų daugiau investuojamas. Minėtais veiksmais būtų sukuriama žemosios įtampos paskirstymo tinklų bendrovės, kurioms įtakos neturi tiekimo ir (arba) elektros energijos gamybos interesai, ypač priimant investavimo sprendimus. Šios bendrovės nebus pernelyg smulkmeniškai prižiūrimos. Be to, jos išvengs neproporcingai didelių administravimo išlaidų.

Laikantis požiūrio, kad nepriklausomiems sistemos operatoriams reikia teikti pirmenybę, dabartinę padėtį pavyktų pagerinti, tačiau reikėtų užtikrinti, kad išsamus, daug sąnaudų reikalaujantis ir privalomasis reglamentavimas būtų veiksmingesnis, nors vadovaujantis minėtu požiūriu prasčiau sektųsi spręsti paskatų investuoti į tinklus nepakankamumo klausimą. Europos elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucijų grupė, atsakydama į Komisijos Žaliają knygą, nurodė, kad ji pirmenybę teikia¹⁸ veiklos rūšių išskyrimui nuosavybės atžvilgiu. Komisija, atsižvelgdama į specifines dujų ir elektros sektorių ypatybes, atidžiai išnagrinės abi pasirinktis dujų ir elektros tinklų atžvilgiu. Tikslas abiem atvejais – visoms bendrovėms u

¹⁸ Europos energetikos reglamentavimo institucijų tarybos (EERIT) atsakymas į 2006 m. liepos 11 d. Žaliąją energetikos knygą (C06-SEM-18-03).

žtikrinti sąžiningą prieigą prie tinklo ir taip pat užtikrinti, kad perdavimo sistemos operatoriams būtų nustatyta pakankamai paskatų sukurti reikiamus pajėgumus, visų pirma įrengiant naują infrastruktūrą.

Pasirinktas veiklos rūšių išskyrimo sprendimas turi būti taikomas visiems operatoriams ir visoms nacionalinėms rinkoms, siekiant išvengti nacionalinio reguliavimo lygmens ir bendros ES energijos rinkos lygmens nesuderinamumo¹⁹. Turėtų būti pabrėžta, kad remiantis jokia iš siūlomų pasirinkčių neleidžiama riboti verslo steigimo laisvės ir kapitalo judėjimo laisvės, jeigu nėra neabejotinų su bendraisiais interesais susijusių priežasčių (pvz. tiekimo saugumas). Kadangi 11-oje valstybių narių jau yra pradėtas veiklos rūšių išskyrimo nuosavybės atžvilgiu procesas, Komisija šių valstybių narių patirtį įvertins ją lygindama su tų valstybių narių, kurios yra pradėjusios teisinio veiklos rūšių išskyrimo procesą, patirtimi.

2.2 Prieigos prie elektros tinklų reguliavimo tobulinimas ES ir nacionaliniu lygiu

2.2.1 Nacionalinių reglamentavimo institucijų įtakos didinimas

2003 m. elektros ir dujų direktyvose buvo nustatytas reikalavimas, kad valstybės narės turi įsteigti reglamentavimo institucijas, kurioms suteikiama speciali kompetencija. Tačiau remiantis patirtimi neretai galima padaryti išvadą, kad reglamentavimo institucijų veiksmingumą dažnai apriboja ta aplinkybė, kad jos yra gana priklausomos nuo vyriausybės, joms stinga reikiamų įgaliojimų ir veiksmų laisvės. Pvz., iš atlikto valstybių patikrinimo paaiškėjo, kad daugelio klausimų atžvilgiu reglamentavimo institucijos neturi savarankiškų ir veiksmingų *ex ante* įgaliojimų, pvz., nustatyti elektros energijos gamybos, perdavimo, paskirstymo veiklų išskyrimo taisyklių arba netarifinių prieigos sąlygų. Kitais atvejais viena dalis reglamentavimo įpareigojimų yra suteikta tam tikrai reglamentavimo institucijai, o kita dalis – ministerijai arba konkurencijos institucijai. Atlikus valstybių patikrinimą paaiškėjo, kad jeigu nacionalinėms reglamentavimo institucijoms suteikiami per menki įgaliojimai, tada priimami nenuoseklūs sprendimai ir jie neįgyvendinami tinkamai. Minėtus teiginius patvirtina reglamentavimo institucijų kompetencijai skirta nepriklausomų konsultantų ataskaita, kurioje daroma išvada: „veiklos mastas yra toks, kad neapimamos visos veiklos sritys, reglamentavimo institucijoms trūksta įgaliojimų ir jos nesugeba savarankiškai vykdyti reglamentavimo veiklos“ ir dėl to „nuolatos išskyla reglamentavimo nenuoseklumo problemų, dėl kurių neįmanoma tinkamai užtikrinti konkurencijos.“²⁰

Dėl to Komisija padarė išvadą, kad energetikos sektoriaus reglamentavimo institucijos turi būti sustiprintos nacionaliniu lygiu ir joms turi būti suteikta reikiamo lygio veiksmų laisvė, kad jos galėtų priimti sprendimus visais susijusiais klausimais. Komisija mano, kad reglamentavimo institucijoms reikia suteikti didelius *ex ante* įgaliojimus tvarkyti šias sritis: i) visus trečiosios šalies prieigos prie tinklų aspektus; ii) prieigą prie dujų saugojimo, iii) pasiūlos ir paklausos atitikties elektros energijos sistemoje užtikrinimo priemones, iv) rinkos priežiūrą, pvz., elektros mainus, v) paskirstymo tinklų operatoriams taikomą elektros energijos gamybos, perdavimo, paskirstymo veiklų išskyrimą ir veiklos rūšių sąskaitų išskyrimą, vi) visus tarpvalstybinius klausimus, vii) vartotojų apsaugą, įskaitant bet kokią galutiniams vartotojams nustatomų kainų kontrolę, viii) informacijos rinkimą, ix) nuobaudas už reikalavimų nevykdymą. **Dėl to Komisija, remdamasi minėtais dalykais, ketina siūlyti, kad direktyvose būtų nustatyti**

¹⁹ Pagal elektros Direktyvos 2003/54/EB 26 straipsnio 1 dalį mažoms izoliuotoms sistemoms taikant veiklos rūšių išskyrimo taisyklės leidžiama nustatyti išlygas.

²⁰ „Energetikos ir transporto sektorių reglamentavimo institucijų įgaliojimų ir kompetencijos tyrimas“ Europos ekonomika ir TIS, 2006 m. spalio mėn.“

griežtesni reikalavimai.

Taip pat svarbu užtikrinti, kad nacionaliniu lygiu priimami sprendimai neturėtų nepalankios įtakos tiems aspektams, kurie yra svarbiausi numaćius patekti į rinką ir kuriais remiamasi laipsniškai kuriant EB vidaus rinką, t. y. dujų ir elektros rinką. Šiuo tikslu apie tam tikrus atskirus nacionalinius reglamentavimo sprendimus, ypač skirtus tarpvalstybiniais klausimams ir veiksmingam konkurencijos skatinimui, turėtų būti pranešama Komisijai. Šis veikimo būdas nuo 2003 m. kartais jau būna pasirenkamas, kai trečiosioms šalims suteikiant prieigą prie naujos infrastruktūros yra nustatomos išlygos (pagal dujų Direktyvos 2003/55/EB 22 straipsnį ir elektros Reglamento (EB) Nr. 1228/2003 7 straipsnį), ir elektroninių ryšių sektoriuje²¹. Komisija išnagrins atitinkamus kriterijus, į kuriuos atsižvelgiant reikėtų pranešti apie kitus tokius sprendimus, kuriems būtina Komisijos priežiūra²².

2.2.2 Reglamentavimo institucijų veiklos koordinavimas ES lygiu

Sukūrus integruotą ES perdavimo tinklą²³, tektų modifikuoti reguliavimo sistemą. Pašalinus investavimo sprendimų ir energetikos tinklų eksploatavimo neatitiktis, būtų sukurta finansinių pasekmių, įskaitant sąnaudų skyrimą ir riziką, kuri rastųsi didinant pajėgumus. Be to, kol kas nėra išspręstos su nenuoseklumais, kurių iškyla nacionaliniu lygiu, susijusios problemos, pvz., tarifų struktūra, pajėgumų suteikimo taisyklės, paklausos ir pasiūlos atitikties užtikrinimo taisyklės, prekybos tvarkaraščiai ir tiekimo saugumo priemonės. Remiantis šiomis skirtingomis rinkos sampratomis sukuriama iš sudedamųjų dalių sudaryta rinką, kurioje net tam tikrose nacionalinėse rinkose išlieka vietinės „tarifų“ arba „paklausos ir pasiūlos atitikties energetikos sistemoje užtikrinimo“ zonos, trukdančios vystyti vidaus rinką. Ši sudedamosiomis dalimis suskirstyta Europos rinką didina mažos tiekėjų grupelės poveikį ir nepalankiai veikia tiekimo saugumą.

Reglamentavimo institucijos jau mėgina spręsti šiuos klausimus, pasitelkdamos Europos elektros ir dujų sektorių reglamentuojančių institucijų grupę ir, be jokios abejonės, imdamosi elektros ir dujų sektoriams skirtų regioninių iniciatyvų²⁴. Randasi vilties teikiančių ženklų, kad minėtais būdais padėtis bus gerokai pagerinta. Tačiau pažanga priklauso nuo visų dalyvaujančių reglamentavimo institucijų, turinčių pritarti priemonėms, kurių imamasi padėčiai taisyti, ir turinčių reikiamus įgaliojimus bei užduotis. Dėl to reikia didesnių paskatų, įskaitant išsamesnį koordinavimą ES lygiu, kuriam būtina skirti daugiau išteklių. Šitie dalykai yra pabrėžiami Komisijos ataskaitoje apie patirtį, įgytą įgyvendinant Reglamentą (EB) Nr. 1228/03 (jame pateiktas konkrečių veiksmų sąrašas²⁵). Galima svarstyti tris pagrindines pasirinktis, susijusias su būtinu įgaliojimų perdavimu pagal ES sutartį, kuriam įgyvendinti reikės iš dalies keisti teisin

²¹ 2002 m. kovo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/21/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos (Pagrindų direktyva) (OJ L 108, 24.4.2002, p. 33–50, 7 straipsnis).

²² Komisija mano, kad minėti priežiūros įgaliojimai turėtų būti taikomi šioms sritims: i) nustatant išlygas, kai trečiajai šaliai suteikiama prieiga prie tinklų tuo atveju, jeigu prieiga suteikiama prie naujos infrastruktūros, ii) reguliuojant kainas galutiniams vartotojams, iii) priimant visus sprendimus tarpvalstybiniais klausimais, įskaitant išsamias įgyvendinimo rekomendacijas ir iv) vyraujančios padėties rinkoje užėmimo klausimams, ypač tuo atveju, jeigu neužtikrinamas reikiamas likvidumas, įskaitant su galiojančių perdavimo sutarčių traktavimu susijusius sprendimus.

²³ Žr. 2.4 toliau.

²⁴ Europos elektros ir dujų sektorių reglamentuojančių institucijų grupė 2006 m. vasario 27 d. paskelbė regioninę elektros sektoriui skirtą iniciatyvą (RESSI), po kurios 2006 m. balandžio 25 d. buvo paskelbta regioninė dujų sektoriui skirta iniciatyva (RDSSI).

²⁵ (Turi būti paskelbta 2007 m. pradžioje): joje nurodomos septynios sritys, kuriose, ko gero, reikėtų imtis griežtesnio reguliavimo priemonių koordinavimo ir iš kurių tik kelios yra aptariamoms

ę sistema, ypač renkantis antrą ir trečią pasirinktis.

- **Laipsniškas dabartinio požiūrio tobulinimas:** nacionalinių reglamentavimo institucijų bendradarbiavimo stiprinimas nedviprasmiškai pareikalaujant, kad nacionalinėms reglamentavimo institucijoms valstybės narės nustatytų Bendrijos interesus atitinkančius tikslus ir pradėdant taikyti priemones, leisiančias Komisijai persvarstyti energijos vidaus rinkai poveikio turinčius nacionalinių reglamentavimo institucijų sprendimus²⁶.
- **„Europos nepriklausoma elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucijų grupė (ENEDSRIG+“):** Taikant minėtas priemones ENEDSRIG statusas būtų oficialiai įtvirtintas ir ENEDSRIG būtų suteikti įgaliojimai priimti reglamentavimo institucijoms ir atitinkamiems rinkos dalyviams, pvz., tinklų operatoriams, elektros energijos mainams arba elektros energijos gamintojams, dėl tam tikrų aiškiai apibrėžtų techninių klausimų ir su tarpvalstybiniais klausimais susijusių priemonių privalomus sprendimus. Minėtai institucijų grupei siekiant užtikrinti, kad tinkamai būtų atsižvelgiama į Bendrijos interesus, reikės Komisijos paramos, jei iškiltų reikalas.
- **Bendrijos lygiu turėtų būti įsteigta nauja bendra institucija.** Tai naujai institucijai visų pirma turėtų būti suteikta atsakomybė už atskirų ES elektros ir dujų rinkai skirtų sprendimų, susijusių su reglamentavimo ir techniniais klausimais, kuriuos reikia spręsti užtikrinant tarpvalstybinę prekybą, priėmimą²⁷.

Komisija, atsižvelgdama į tris pasirinktis, mano, kad palaipsnio dabartinio požiūrio tobulinimo nepakaktų, visų pirma dėl to, kad pažanga ir toliau turėtų būti grindžiama savanorišku 27 reglamentavimo institucijų, kurios dažnai siekia skirtingų interesų, susitarimu. Vadinasi, ENEDSRIG+ požiūris būtų toks – bent jau iš dalies taikomas minėtas požiūris, kad būtų įmanoma sparčiai ir veiksmingai užtikrinti techninių klausimų, susijusių su efektyviu tarpvalstybinės prekybos vykdymu, derinimo pažangą.

Atsižvelgiant į investavimo projektų, kuriais siekiama dujas atgabenti prie Europos sienų, svarbą tikimasi, kad ENEDSRIG taip pat įgaus daugiau įtakos derantis su Europos tarptautiniais energijos partneriais. Tai leistų gerokai paskatinti tarptautinį bendradarbiavimą reglamentavimo lygiu. Turėtų būti tęsiamas bendradarbiavimas su pietryčių Europa, Viduržemio jūros baseino valstybėmis, Tarptautiniu energetikos sektorių reglamentuojančių institucijų tinklu ir būtų galima išnagrinėti naujas bendradarbiavimo galimybes su Rusija ir kitais partneriais, pvz., ES-JAV dialogo galimybė.

2.3 Nesąžiningos konkurencijos masto mažinimas

Daugeliui nacionalinių rinkų, kaip dar kartą buvo nustatyta Komisijos parengtose priežiūros

reglamente: a) saugumo taisyklės, b) elektros energijos perdavimo ir paskirstymo sistemos sujungimo taisyklės, c) prekybos elektros energija taisyklės, d) skaidrumas, e) paklausos ir pasiūlos atitikties užtikrinimas bei atsiskaitymas, rezervinė galia, f) duomenų mainai, g) kainų skirtingose vietovėse signalai ir investavimo stimulai.

²⁶ Kaip minėta šis požiūris yra pagrįstas metodu, kuris jau naudojamas elektroninių ryšių sektoriuje ir nustatant išlygas, kai trečiajai šaliai suteikiama prieiga prie dujų ir elektros tinklų naujos infrastruktūros.

²⁷ Pagal institucijų susitarimo dėl Europos reguliavimo agentūrų veiklos sistemos projektą (COM(2005)59 galutinis) minėtai institucijai visų pirma būtų galima patikėti užduotį Bendrijos standartus taikyti specialiais atvejais (dėl to tai institucijai reikėtų suteikti įgaliojimus priimti atskirus trečiosioms šalims teisinę galią turinčius sprendimus (4 straipsnis).

ataskaitose ir išsamiau nagrinėta atliekant kitus sektoriaus tyrimus, yra būdingi aukšti koncentracijos lygiai ir dėl to atsirandantis susirūpinimas, kad gali būti manipuluojama didmenine rinka. Ir dujų, ir elektros rinkose išlieka koncentracijos lygio didinimo tendencija, nes šito siekia iki rinkos liberalizavimo buvusios monopolijos.

Ypač elektros energija yra toks produktas, kuriam būdingas mažas elastingumas, dėl to net nustačius gana dideles kainas vartotojai pernelyg nemažina šio produkto naudojimo. Dėl minėtos priežasties, perkrovos poveikio ir poreikio nuolatos išlaikyti pasiūlos ir paklausos atitiktį padidėja sritis, kurioje galima siekti rinkoje vyraujančios padėties. Jeigu vertinama dujų rinka, sunkumų šioje rinkoje randasi dėl dujų pramonės struktūros, kuri yra ne ES teritorijoje, ir nacionalinės gamybos valstybėse narėse.

Minėtas problemas spręsti yra dar sunkiau dėl nacionalinių rinkų ir integravimo nepakankamumo. 2.1 ir 2.2 skirsniuose pirmiau aptarti pakeitimai suteiktų stiprų akstiną integruoti rinką ir išspręsti minėtas problemas.

Be to, per tam tikrą laiką ir jeigu visiems būtų užtikrinama vienoda prieiga prie energetikos tinklų, naujos ne rinkos senbuvų investicijos taip pat prisidėtų mažinant koncentracijos lygį rinkoje. Perdavimo sistemos operatoriai paskelbtų elektros energijai gaminti arba dujų saugykloms statyti tinkamų vietų sąrašą, ir sukurtų mechanizmus, kaip minėtomis vietomis galėtų pasinaudoti nauji investuotojai. Per trumpą laiką rinkos dalyviai nurodė kitas tinkamas priemones, kurias taikant taip pat būtų įmanoma prisidėti kuriant veiksmingesnės konkurencijos ir konkuruojančiąsias elektros bei dujų rinkas ir kurios yra skirtos: a) skaidrumui, b) sutarčių struktūrai ir c) dujų saugojimui.

2.3.1 Skaidrumas

Koncentracijos problemą spręsti būna sunkiau, jeigu nereikalaujama, kad vyraujančią padėtį rinkoje užimančios bendrovės atitinkamą informaciją pateiktų kitiems rinkos dalyviams. Pvz., didmeninių kainų kitimą neretai lemia gamybos pokyčiai arba kainos keičiasi tuo atveju, jeigu stambiausios elektros ir dujų bendrovės naudoja importą. Jeigu smulkesni rinkos dalyviai nesugeba atsekti, kodėl keičiasi kaina rinkoje, jie atsiduria nepalankioje padėtyje. Aukštesnis skaidrumo lygis taip pat leistų geriau prižiūrėti rinką. Europos elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucijų grupė jau pateikė rekomendacijos skaidrumui užtikrinti ir pasiūlė Komisijai, kad toms rekomendacijoms būtų suteikta teisinė galia.

Dėl to Komisija ketina rekomendacijoms skaidrumui užtikrinti teisinę galią suteikti priimdama arba naujus teisės aktus, arba iš dalies keisdama galiojančią elektros Reglamentą (EB) Nr. 1228/03. Be to, Komisija taip pat ketina sugriežtinti dujų sektoriui skirtus skaidrumo reikalavimus keisdama Reglamentą (EB) Nr. 1775/05. Abiem atvejais bus remiamasi Europos elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucijų grupės rekomendacijomis.

2.3.2 Ilgalaiškės dujų perdavimo sutartys ir tokios sutartys, pagal kurias vartotojų grupė dujoms pirkti įsteigęs juridinis ar fizinis asmuo parduoda dujas

Komisija dar kartą pripažino ilgalaikių susitarimų, kuriuos sudaro išoriniai tiekėjai (t. y. pirminiai tiekėjai) su tiekimą vartotojams Europos Sąjungoje užtikrinančiomis bendrovėmis, svarbą²⁸. Šie ilgalaikiai susitarimai reikalingi tam, kad būtų imamasi daryti išankstines

²⁸ Žr. pvz., Direktyvos 2003/55/EB 25 konstatuojamąją dalį ir Direktyvos 2004/67/EB 8 ir 11

investicijas, ir jų įtaka turi būti svarbi sprendžiant dėl prieigos prie ekonomiškai efektyvių energijos tiekimo projektų. Tačiau minėti susitarimai dažnai yra išplečiami antrinėms rinkoms ir jie padeda slopinti antrines rinkas sudaromomis pirmenybinio perdavimo sutartimis arba su vietiniais tiekėjais ar tiesiogiai su galutiniais vartotojais sudaromomis neproporcingai ilgos galiojimo trukmės tiekimo sutartimis. Dėl minėtų priežasčių Europos Sąjungoje dažnai slopinamas rinkos veikimas.

Dujų reglamente jau buvo nustatyti perdavimo sutartims taikomi griežti „naudok arba prarask“ reikalavimai. Minėti reikalavimai buvo taikomi pagal Direktyvą 91/296/EEB sudarytoms sutartims dėl gamtinių dujų tranzito dujų tinklais. Tie reikalavimai, jeigu jų taikymas būtų derinamas su papildomomis investicijomis į dujotiekių tinklus, galėtų padėti pašalinti dabartines kliūtis, trukdančias išsivalyti neribojamai konkurencijai. Tolesnis „naudok arba prarask“ rekomendacijų tobulinimas taip pat galėtų padėti kur kas sparčiau plėtoti konkurenciją. **Komisija griežtai kontroliuos, ar laikomasi Reglamento (EB) Nr. 1775/05 reikalavimų. Komisija, remdamasi reglamentu, dar tobulins rekomendacijas. Komisija tai pat mano, kad visus reguliavimo sprendimus, kurie priimami dėl minėtų susitarimų, ji turėtų išnagrinėti atsižvelgdama į 2.2.1 skirsnyje aptartas priemones.**

2.3.3 Prieiga prie dujų laikymo įrenginių

Antras veiksnys, turintis įtakos konkurencijai dujų sektoriuje – dujų laikymo įrenginių, kurie dažnai priklauso esamoms bendrovėms, trūkumas. Nors dujų laikymas nėra natūrali monopolija, įrenginiai dujoms laikyti tam tikrose vietovėse gali turėti labai didelės įtakos tam, kaip veiks vidaus rinka. Dėl savanoriškų rekomendacijų, skirtų gerajai laivyklų operatorių patirčiai (GLOP), buvo susitarta 2004 m., tačiau Europos elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucijų grupės 2006 metais paskelbtoje galutinėje ataskaitoje dėl rekomendacijų įgyvendinimo priežiūros nurodoma, kad tos rekomendacijos įgyvendinamos gana prastai²⁹. Atlikus sektoriaus tyrimą buvo pabrėžta, kad ir jame buvo nustatyta panašių problemų. **Dėl to Komisija ketina išnagrinėti priemones, kurios padėtų užtikrinti geresnę pusiausvyrą tarp poreikio užtikrinti veiksmingą prieigą ir išlaikyti akstinus statyti naujas laikymo talpyklas. Šiuo tikslu gali tekti sukurti specialią reguliavimo sistemą, pagrįstą: teisiniu veiklos rūšių išskyrimu, b) teisinę galią turinčių rekomendacijų, išsamiau pasitarus su Europos elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucijų grupe, priėmimu ir c) išplėtais reguliavimo agentūrų įgaliojimais sprendžiant klausimus, susijusius su dujų laikymu privačiose talpyklose.**

2.4 Perdavimo sistemos operatorių veiklos koordinavimas

Dujas ir elektros energiją turi būti įmanoma be jokių apribojimų perduoti visoje Europos Sąjungoje. Minėtas reikalavimas yra svarbus ne tik užtikrinant konkurencingos rinkos veikimą, bet ir tiekimo saugumą. Kad būtų pasiekti minėti tikslai, svarbu, jog perdavimo sistemos operatoriai užtikrintų pakankamą perdavimo pajėgumų prieinamumą, leidžiantį patenkinti paklausą ir integruoti nacionalines rinkas. Valstybių narių energetikos tinklai buvo kuriami taip, kad būtų patenkinami keliolikos suskaidytų nacionalinių rinkų, o ne bendros Europos rinkos poreikiai. Dėl to neatidėliotinai reikia daugiau lėšų investuoti į energetikos tinklus siekiant, kad būtų sukurtas visos Europos energetikos tinklas. Kuriant visos Europos energetikos tinklą

konstatuojamąsias dalis, kartu su 5 ir 6 straipsniais.

²⁹

Žr.:

http://www.ergeg.org/portal/page/portal/EREGE_HOME/EREGE_DOCS/EREGE_DOCUMENTS_NEW/GAS_FOCUS_GROUP

reikia bendro sistemos vystymo planavimo, skirti lėšų ir prisiimti tarpvalstybinio energetikos tinklų sujungimo pajėgumų vystymo riziką. Be to, perdavimo sistemos operatoriai pajėgumus gali padidinti ne tik statydami svarbias naujas energetikos tinklus sujungiančias linijas, bet ir imdamiesi kitokių priemonių. Svarbių papildomų pajėgumų taip būtų įmanoma sukurti, jeigu būtų pakeisti tinklo transformatoriai, sumontuoti fazės keitikliai arba, jei tai dujos, sumontuota papildoma slėginė įranga. Kitą pajėgumų padidinimo dalį būtų galima sukurti tiesiog perdavimo sistemos operatoriams reguliariau keičiantis informacija, taikant vienokius ar kitokius eksploatavimo metodus, pvz., elektros energijos gamybos tvarkaraščio keitimą ir (arba) šalutinį paklausos valdymą stengiantis sumažinti perdavimo sistemų perkrovą, tobulinant perkrovos valdymo priemones, t. y. iš anksto bent prieš dieną derinant neatidėliotinių atsiskaitymų dviejų ar daugiau elektros energijos rinkų veikimą bei per dieną suteikiant skyrimą. **Visų minėtų priemonių neįmanoma taikyti, jeigu neužtikrinamas labai aukšto lygio koordinavimas ir jeigu nesukurta aiški reguliavimo sistema.**

Perdavimo sistemos operatoriai, siekdami veiksmingai ir saugiai tvarkytis tarpvalstybiniu lygiu, taip pat turi vieni su kitais susitarti dėl perdavimo sistemos operatorių išsamių tarpusavio veiklos vykdymo standartų. Perdavimo sistemos operatorių techninio bendradarbiavimo lygį, įskaitant keitimąsi išsamia informacija, t. y. vykdant ilgalaikį energetikos tinklų planavimą ir realiuoju laiku priimant su eksploatavimu susijusius sprendimus. Tinklų operatorių nuomone, minėti sąveikos klausimai neturėtų būti pernelyg plačiai nušviečiami.

Komisija, atsižvelgdama į savo patirtį, abejoja, ar remiantis dabartine sistema įmanoma užtikrinti tokį perdavimo sistemos operatorių techninio bendradarbiavimo lygį, nes ir perdavimo sistemos operatoriai, ir reglamentavimo institucijos yra linkusios arba net yra įpareigosios pirmenybę teikti pagrindiniams nacionaliniams klausimams. Šitie dalykai yra pagrindinė kelių valstybių narių patikrinimo tema.

Jeigu būtų nustatomas aukštesnis perdavimo sistemos operatorių bendradarbiavimo lygis, ES lygiu reikėtų taikyti naują teisinę sistemą. „Šiuo metu veiklą vykdančioms perdavimo sistemų operatorių asociacijoms būtų galima suteikti institucijos statusą, t. y. šių institucijų užduotys būtų papildytos **oficialiais įpareigojimais ir tikslais**³⁰ („Europos perdavimo sistemų operatorių asociacija (EPSOA)+Europos dujų tinklų operatorių asociacija ((EDTOA) + sprendimas)“)³¹. Pvz., Komisija arba reglamentavimo institucijos perdavimo sistemų operatorių grupės galėtų prašyti, ypač siekdamos užtikrinti tiekimo saugumą, pateikti ataskaitą apie Europos elektros energijos perdavimo ir paskirstymo sistemos naudojimą ir investavimą į šią sistemą bei parengti pirmiau aptartą tinklų saugumą užtikrinančius techninius standartus. EPSOA+ EDTOA+ būtų galima nustatyti užduotį priimti aiškiai apibrėžtiems techniniams klausimams skirtas rekomendacijas, pvz., standartus ir eksploatavimo taisykles, kurios būtų privalomos perdavimo sistemų operatoriams. EPSOA+ EDTOA+ taip pat galėtų būti atsakinga už pažangos, kuri užtikrinama investuojant į infrastruktūrą, analizę, pvz., nuolatos atliekama kas dvejus metus, ir bendravimą su vietiniais gyventojais, kuriems minėtos investicijos turėtų poveikio.

Turėtų būti imamasi veiksmų, kad laipsniškai būtų sukurti regioninių perdavimo sistemų operatoriai: Turėtų būti įsteigti tarpvalstybinių perdavimo sistemų operatoriai. Pastarieji nuosavybės atžvilgiu būtų nepriklausomi ir jiems reikėtų taikyti pirmiau aptartą papildomą

³⁰ Tą būtų galima įgyvendinti įsteigiant konsultacinę grupę (ją turėtų įsteigti Komisija) arba savanoriškai sudarant susitarimą (jį sudarant būtų taikoma bendro reglamentavimo procedūra).

³¹ EPSOA (Europos perdavimo sistemų operatorių asociacija) ir EDTOA (Europos dujų tinklų operatorių asociacija) – tai Europos elektros ir dujų tinklų operatorių asociacijos.

veiklos rūšių išskyrimą.

2.5 Apibrėžtos investavimo į elektrines ir (arba) dujų importo infrastruktūrą sistemos kūrimas

Pradinį susirūpinimą, susijusį su ketinimais statyti naują elektrinę ir dujų importo infrastruktūrą tokioje sistemoje, kurioje veikia konkurencija, sukėlė patirtis, įgyta mėginant užtikrinti konkurenciją kitose pasaulio dalyse. Tačiau netrukus paaiškėjo, kad susirūpinimas buvo pagrįstas dabar jau akivaizdžiais tam tikrais prekybos reglamentavimo nuostatų projekto trūkumais bei galimu kai kurių rinkos dalyvių manipuliavimu rinka. 2003 m. direktyvose buvo nustatytos apsauginės priemonės, kad minėtų problemų būtų išvengta, o dujų ir elektros direktyvose dėl tiekimo saugumo šiam aspektui buvo skirta dar daugiau dėmesio³². Kaip buvo nurodyta pirmiau, sukūrus nacionalines konkurencijos sistemas, kurias dar papildomai sustiprinus griežtesne reglamentavimo veikla ES lygiu, ateityje būtų gerokai paskatintos investicijos ir būtų prisidedama užtikrinant tiekimo saugumą. Pirmenybiniai veiksmai, kurių ateityje reikia imtis ES lygiu – sukurti stabilią investavimo aplinką. Šiuo atžvilgiu taip pat būtina tobulinti reguliavimo sistemą, kad būtų užtikrintas darnumas ir sukurta stabili reglamentavimo aplinka, kurią reikia ir toliau tobulinti kaip aprašyta 2.2 skirsnyje.

Be to, taip pat turėtų būti pabrėžta, kad energetikos sektoriuje, kaip ir kituose sektoriuose, pirmenybiniai veiksmai ES ir valstybių narių lygiu – sistemos, reikalingos investicijoms ir mokslinius tyrimus užtikrinti, sukūrimas. Bus atidžiai domimasi visomis tendencijomis mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros srityje.

2.5.1 Investavimas į elektros energijos gamybą

Senstančioms Europos elektrinėms pakeisti reikia didelių investicijų – šiuo metu, laikantis konkurencijos reikalavimų ir atsižvelgiant į dabartinius kainų lygius, minėtoms investicijoms skiriama daugiausia lėšų. Problemos, kurių iškilo tam tikroms valstybėms narėms, jeigu tos problemos nėra susijusios su nepakankamu veiklos rūšių išskyrimu – didesne dalimi radosi netinkamai kontroliuojant didmenines arba mažmenines kainas ir taip pat sunkumų iškilo toms valstybėms narėms, kuriose nebuvo sukurta likvidi ir stabili didmeninė rinka. Svarbu pabrėžti – direktyvose yra nustatyta, kad bet kuri bendrovė turi teisę investuoti į elektros energijos gamybą arba dujų importo projektą. Nors daugelį projektų parengia esamos bendrovės, ne visada bendrovėms pavyksta pasinaudoti minėta teise.

Tačiau galimiems investuotojams iš tikrųjų yra reikalinga naujausia informacija apie trumpalaikius ir vidutinės trukmės sąlygų rinkoje pasikeitimus. Energetikos stebėjimo agentūros (ESA), kuri skirta esminiams energetikos sektoriaus duomenims rinkti ir juos sekti, sukūrimas – svarbi papildoma veiksmingas naujas investicijas užtikrinti padedanti priemonė. Komisija, atsižvelgdama į elektros direktyvas dėl tiekimo saugumo, taip pat įsteigs darbo grupę, analizuosiančią, kiek reikia skirti lėšų elektros energijos gamybai ir nagrinės, ar investavimo sistemai pakanka lėšų, kurias skiria valstybės narės. Keletas kitų priemonių taip pat naudojamos siekiant padaryti poveikio investicijoms; pvz., leidimų išmesti teršalus išdavimas arba specialių akstinų, pvz., skatinančių elektros energijos gamybą iš atsinaujinančių išteklių, nustatymas. Šiuos platesnio pobūdžio klausimus ne visada įmanoma išspręsti priimant

³² 2004 m. balandžio 26 d. Tarybos direktyva 2004/67/EB dėl priemonių gamtinių dujų tiekimo saugumui užtikrinti (OL L 127, 2004 4 29, p. 0092–0096) ir 2006 m. sausio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/89/EB dėl priemonių elektros tiekimo saugumui užtikrinti ir investavimo į infrastruktūrą (OL L 033, 2006 2 4, p. 0022–0027).

direktyvas. Tačiau Komisija minėtus klausimus ims spręsti kitose energetikos politikos srityse, aptariamose Strateginio energetikos politikos veiksmų plano persvarstyme³³.

2.5.2 *Investicijos į dujų importo infrastruktūrą*

Informacija, kuri gaunama iš rinkos, jau paskatino pradėti įgyvendinti keletą investicinių projektų, kuriais siekiama pateikti dujų į Europos rinką. Keliais atvejais jau buvo pasinaudota dujų direktyvos 22 straipsnyje nustatyta išlygos taikymo procedūra. Tam tikrais atvejais gali tekti taikyti patobulintą Bendrijos sistemą, t. y. pasitelkti Europos elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucijų grupę, ypač jeigu poveikis galėtų būti padarytas daugeliui valstybių narių. **Komisija, išlaikydama jai suteiktus įgaliojimus dėl minėtų išlygų, taip pat ketina iš dalies pakeisti dujų direktyvą, siekdama, pasitelkusi 2.2.2 skirsnyje aptartus mechanizmus, sukurti Bendrijos sistemą, pagal kurią naujiems vamzdynams, jeigu jie turi poveikio daugiau nei dviem valstybėms narėms, būtų taikoma išlyga. Komisija taip pat apsvaistys visoms išlygoms, galinčioms galimiems investuotojams suteikti didesnę pasitikėjimą, taikytinų naujų rekomendacijų parengimą.**

2.6 **Su namų ūkiais ir mažaisiais komerciniais vartotojais susiję klausimai**

Nuo 2007 m. visi elektros ir dujų vartotojai turės teisę pasirinkti kitą tiekėją, o ne esamas tiekimo bendroves. Keletą svarbių klausimų būtina išspręsti, siekiant, kad šis galutinis etapas būtų sėkmingai užbaigtas. Patikrinus valstybes nares paaiškėjo, kad keletas valstybių narių yra prastai pasirengusios 2007 metais numatytam visiškam rinkos atvėrimui, o ištyrus padėtį sektoriuje taip pat buvo nustatyta, jog kol kas nėra pašalintos didelės kliūtys paskirstymo lygyje.

2.6.1 *Paskirstymo sistemos operatorių veiklos rūšių išskyrimas*

Siekiant užtikrinti visišką rinkos atvėrimą, paskirstymo tinklų bendrovės turi suteikti prieigą be jokių apribojimų prie tinklų bei nustatyti patikimas kito tiekėjo pasirinkimo ir duomenų apdorojimo saugumą užtikrinančias procedūras. Tačiau iš Komisijos atliktų valstybių narių patikrinimų ir sektoriaus tyrimo paaiškėjo, kad minėtos sąlygos neretai nėra užtikrinamos. Dažnai reiškiamas susirūpinimas dėl kryžminio subsidijavimo masto, diskriminavimo pateikiant informaciją ir su tiekėjo keitimo procedūra bei vartotojų elektros energijos naudojimo režimų nustatymo procesų visuma susijusių problemų, įskaitant sąveiką su pasiūlos ir paklausos atitikties elektros energetikos sistemoje užtikrinimo taisyklėmis.

Daugelį minėtų sunkumų galima paaiškinti nepakankamu žemosios įtampos paskirstymo tinklų operatorių veiklos atskyrimu nuo tiekimo bendrovių veiklos. Pagal galiojančias direktyvas paskirstymo tinklų operatoriams, kurie aptarnauja daugiau nei 100 000 vartotojų, taikoma tokia pati veiklos rūšių išskyrimo tvarka, kuri galioja perdavimo sistemos operatoriams. Kelios valstybės narės nesugebėjo užtikrinti elektros energijos gamybos, perdavimo, paskirstymo veiklų išskyrimo, nors šis reikalavimas buvo nustatytas dar 2004 m. Teisinių veiklos rūšių išskyrimą paskirstymo tinklų operatoriams privaloma pradėti nuo 2007 m. liepos mėn. **Komisija ir toliau taikys aktyvias poveikio priemones toms valstybėms narėms, kurios paskirstymo tinklų operatoriams yra nustačiusios nepakankamai veiksmingas taisykles.**

Be to, keletas rinkos dalyvių tvirtina, kad galiojančios direktyvos neužtikrina reikiamo įgyvendinimo valstybės narės lygiu. Europos elektros ir dujų sektorių reglamentavimo institucij

³³ Žr. Komisijos komunikatą dėl „Prioritetinio sujungimo plano“, COM (2006) 846.

ų grupė jau yra parengusi geriausios patirties rekomendacijas pasirenkant kitą tiekėją ir jos turi būti įgyvendinamos. **Dėl to Komisija ketina plėsti reglamentavimo institucijų įgaliojimus, kad jos galėtų įgyvendinti elektros energijos gamybos, perdavimo, paskirstymo veiklą i šskyrimą.**

Be to, paskirstymo tinklų operatoriams, kurie aptarnauja mažiau nei 100 000 vartotojų, šiuo metu netaikomi dabartinių dujų ir elektros direktyvų pagrindiniai reikalavimai dėl veiklos rūšių i šskyrimo. Dėl to, kad minėti reikalavimai netaikomi, kažin ar tikėtina, jeigu nebus imtasi griežt ū reglamentavimo priemonių, jog kitiems galimiems vartotojams bus suteikta vienoda prieiga prie tinklų. **Komisija dar kartą nagrinės, ar tikslinga taikyti ribinį 100000 vartotojų skai čių.**

2.6.2 *Namų ūkių rinkos dalis: Vartotojų apsauga ir energijos trūkumas*

Iki šiol įgyta patirtis įrodo, kad didmeninės energijos kainos dažnai keičiasi. Kadangi minėtos kainos nėra pastovios, iškyla klausimas: ar galutiniai vartotojai, įskaitant pažeidžiamus vartotojus, turėtų būti apsaugoti ar ne nuo kainų kitimo ir kaip juos reikėtų apsaugoti. Dujų ir elektros direktyvose reikalaujama, kad būtų nustatytos apsaugos priemonės, siekiant apsaugoti vartotojus, ir tose direktyvose yra pateikta elektros energijos tiekimo paslaugos visuotinum o koncepcija. Galiausiai direktyvų prieduose yra nustatoma, kad vartotojams taip pat turi būti u žtikrinama teisė sudaryti skaidrios struktūros sutartis, naudotis ginčų sprendimo priemonėmis, be papildomo mokesčio pasirinkti kitą tiekėją ir būti apsaugotiems nuo nesąžiningo pardavimo.

Be energijos žmonės negalėtų gyventi šiandieninėmis ekonominėmis ir socialinėmis sąlygomis. Elektros energija yra būtina kasdieniniam piliečių gyvenimui. Elektros energija neretai turi įtakos tam, ar bus teikiamos daugelis pagrindinių paslaugų. Mažesnes pajamas gaunantys namų ūkiai energijai išleidžia proporcingai daugiau lėšų nei didesnes pajamas gaunantys namų ūkiai. Taip pat kaimo vietovėse esantys namų ūkiai, palyginti su miesto namų ūkiais, energijai taip pat išleidžia proporcingai daugiau lėšų. Didesnei daliai Europos Sąjungos piliečių elektros energijos tiekimo paslaugas reikia laikyti patenkinamomis. Tokį įvertinimą galima susidaryti iš paskutinių duomenų, kurie surinkti iš „Eurobarometro“ tarnybos atliktų apklausų ir iš vartotojų nuomonės apie paslaugas tyrimo³⁴. Europos Sąjungoje vidutinis vartotojų pasitenkinimo paslaugomis lygis sudarė 7.6 (skalė nuo 1 iki 10)³⁵.

Komisija mano, kad visoje ES turi būti užtikrinamas kuo aukštesnis įmanomas viešųjų paslaugų teikimo lygis. Pokyčiais, kurie vyksta Europos energijos rinkoje, turi būti visiškai užtikrinama piliečių teisė būti aprūpintiems tokiu elektros energijos kiekiu už pagrįstas, lengvai ir aiškiai palyginamas bei skaidrias kainas, kad jie galėtų patenkinti pagrindinius savo poreikius. Taip pat

³⁴ 2006 m. „Eurobarometro“ atliktas tyrimas vartotojų nuomonei apie bendrojo intereso paslaugų teikimą nustatyti (25 valstybių narių ES) ir 2006 m. rinkos tyrimo grupės „IPSOS“ atliktas vartotojų pasitenkinimo paslaugomis tyrimas (turi būti paskelbtas).

³⁵ Užsitikrinant elektros energijos tiekimą sunkumų iškyla 4 % vartotojų. Beveik visi Europos piliečiai, kurie turi galimybę naudoti elektros energiją, iš tikrųjų ją naudoja. Iš 72 Europos vartotojų, kuriems u žtikrinta galimybė dujotiekiais tiekti dujas, 74 % vartoja dujas. 2004–2006 m. elektros tiekimo prieinamumas išliko be didesnių pokyčių, išskyrus Graikiją ir Italiją (šiose šalyse elektros prieinamumas padidėjo) ir Maltą (joje prieinamumas gerokai sumažėjo). 66 % Europos piliečių tvirtina, kad elektros energijos tiekimo paslaugos kaina yra priimtina, 16 % mano, jog jie nepajėgia sumokėti tos kainos, o 15 % Europos piliečių minėtą kainą laiko pernelyg didele. Tik nedaugelis pilie čių pateikė skundus dėl elektros ir dujų tiekimo paslaugos (6 % dėl elektros tiekimo ir 5 % – dėl dujų tiekimo). Vidutiniškai 62 % ES vartotojų mano, kad jų interesai yra tinkamai apginti. Keliose did žiosiose valstybėse narėse (Vokietijoje, Italijoje ir Ispanijoje) minėtas dalis yra mažesnė nei 50 %.

reikia imtis specialių priemonių užtikrinti, kad būtų pasirūpinta labiausiai pažeidžiamais piliečiais, ypač užtikrinti, kad jiems netruktų kuro. Galiausiai dujų ir elektros direktyvose yra numatyta apsauga nuo nesąžiningos prekybos ir piliečių teisė gauti reikiamą informaciją, jeigu būtų nuspręsta rinktis ir, ko gero, pasirinkti kitą tiekėją.

Šios nuostatos nacionaliniu lygiu turi būti įgyvendintos skaidriai ir nediskriminuojant. Jos neturi kliudyti 2007 metais atverti energijos vidaus rinkos taip, kad iš to naudą gautų visi vartotojai. Aiškiai suformuluoti įpareigojimai teikti visuotines ir viešąsias paslaugas, įskaitant proporcingą kainų reguliavimą, turi išlikti neatsiejama rinkos atvėrimo proceso dalis. Energijos vartojimas yra palyginti neelastingas reiškinys. Vartotojai dažnai imsis atsakomųjų veiksmų, jeigu kainos imtų kaitaliojimą, pirkdami naują įrangą, padėsiančią sumažinti vartojimą. Tačiau daugelis valstybių narių išlaikė bendresnio pobūdžio mažmeninių tiekimo tarifų kontrolės priemones. Nors kainų kontrolė iškraipo vartotojams reikalingą informaciją apie būsimas kainas, specialaus kainų reguliavimo gali tekti imtis siekiant apsaugoti vartotojus tuo atveju, jeigu susiklostytų tam tikros specifinės aplinkybės, pvz., per pereinamąjį laikotarpį, per kurį būtų diegiama veiksmingesnė konkurencija. Kontroliuojant kainas reikia užtikrinti pusiausvyrą, kad nebūtų užkirstas kelias atverti rinką, nebūtų diskriminuojami ES energijos tiekėjai, nebūtų suteikiamas pagrindas konkurencijos iškraipymams arba apribojamas pardavimas.

Pradėjus liberalizavimo procesą, gali būti pradėta taikyti agresyvi ir klaidinanti pardavimo strategija, kurios energetikos kompanijos griebsi norėdamos vartotojus priversti pasirinkti kitą tiekėją. Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvoje yra nustatyta griežta minėtiems klausimams skirta sistema³⁶.

Kol kas nėra aiškaus nacionalinių priemonių, kurių valstybės narės ėmėsi energijos direktyvose nustatytas vartotojams skirtas taisyklės perkeldamos į nacionalinius teisės aktus, vaizdo. Iš turimų duomenų galima spręsti, kad valstybės narės, siekdamos užtikrinti pažeidžiamų vartotojų interesus, gana retai taikė specialius įpareigojimus teikti viešąsias paslaugas. Iš tikrųjų tik pusė valstybių narių bandė apibūdinti šią grupę ir tik penkios valstybės narės yra nustačiusios vienokios ar kitokios formos socialinius tarifus. Gerokai skiriasi kompensavimo už tiekimo nutraukimą sąlygos – tik 8 valstybės narės turi įdiegusias išlaidų gražinimo sistemas ir elgesio kodeksus, kurių reikia laikytis siekiant užtikrinti kainų ir sutarčių sąlygų skaidrumą.

Dėl to Komisija įvertins šios srities nacionalinius teisės aktus, jų poveikį operatoriams ir namų ūkiams. Komisija, visų pirma pradėtus teisės aktų pažeidimo procesus, galės pateikti kaip nurodymą, ar nacionalinės priemonės atitinka Bendrijos įstatymus.

Komisija taip pat nuolatos tirs padėtį mažmeninėse rinkose, kad galėtų įvertinti liberalizavimo proceso poveikį namų ūkiams, siekdama padidinti vartotojų pasitikėjimą energijos rinka ir apriboti riziką, jog rinka būtų manipuluojama.

Galiausiai Komisija, ketindama pasirengti 2007 m. liepos mėn. numatytam visiškam rinkos atvėrimui, pradės plačią informavimo ir žinių sklaidimo kampaniją bei taip pat Komisija yra numačiusi paruošti Energijos vartotojų chartiją, kad i) būtų išspręstas už būsto šildymą ir elektros energiją nepajėgiančių susimokėti piliečių klausimas, ii) būtų padidintas mažiausias

³⁶ 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 („Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva“), OL L 149, 2005 6 11 (OL 2005 L 149/22), taikoma nuo 2007 m. gruodžio 12 d.

informacijos, reikalingos piliečiams renkantis tiekėjus ir tiekimo pasirinktis, lygis, iii) suma žintos biurokratinės kliūtys, jeigu vartotojas nuspręstų pasirinkti kitą tiekėją ir iv) apsaugoti vartotojus, laikantis atitinkamų EB direktyvų nuostatų, nuo nesąžiningo pardavimo.

2.6.3 Skaitiklių rodmenų nuskaitymo dažnumas

Tam tikrus didmeninės rinkos klausimus galima susieti su nepakankamu paklausos elastingumu. Pvz., didmeninės kainos kintamumas iš dalies atsiranda dėl to, kad mažesnieji vartotojai neturi įtakos trumpalaikiam didmeninių kainų kitimui ir dėl to didmeninės kainos kinta dar sparčiau. Net tuo atveju, jeigu kainos nebūtų kaip nors reguliuojamos, retai nustatant vartojimo lygį ne įmanoma, kad tam tikri vartotojai atsižvelgtų į paklausą.

Pradėjus plačiau taikyti tobulesnius skaitiklius būtų paskatinta konkurencija ir suteiktas akstinas siekti kitų politikos tikslų, t. y. energetikos veiksmingumo ir tiekimo saugumo, būtų paskatinta diegti naujoves teikiant elektros energijos teikimo paslaugas. Patobulinti skaitikliai būtų naudingi ir vartotojams, nes vartotojams būtų įmanoma dažniau nuskaityti skaitiklių rodmenis ir vartotojai įgytų galimybę keisti energijos suvartojimo režimus. Direktyvoje 2006/32/EB dėl energijos galutinio vartojimo efektyvumo ir energetinių paslaugų jau yra nustatyta, kad valstybės narės, siekdamos užtikrinti energijos vartojimo efektyvumą, turi naudoti patobulintus skaitiklius. **Komisija nagrinės, ar reikia imtis kokių nors kitų šioje srityje taikomų specialių veiksmų.**

3 IŠVADOS IR KITI VEIKSMAI

Į šį svarstymą yra įtrauktos pagrindinės Komisijos išvados, kurias ji padarė remdamasi per paskutinius septynerius metus įgyta patirtimi kuriant Europos konkurencingą elektros ir dujų rinką. Ši iniciatyva laikytina pavykusia. Nors buvo pasiekta tam tikrų neabejotinų rezultatų, Komisija, atlikusi valstybių narių patikrinimus ir išnagrinėjusi sektorių, iš esmės perprato dabartinę liberalizavimo proceso, kuris, nors jam ir būdinga nemažai trūkumų, vis dėlto šiek tiek pasistūmėjo į priekį ir kurį tęsiant esama turi didelių galimybių užtikrinti būsimos naudos, b ūklę.

Komisijos nuomone, konkurencinga integruota rinka ir toliau išlieka vienintelė priemonė, leisianti užtikrinti Europai saugią ir tvarią energetinę ateitį, pagrįstą vientisa elektros ir dujų rinka, sudaryta iš 500 milijonų vartotojų, kurie visi veiklą vykdo remdamiesi ta pačia konkurencine ir reguliavimo sistema.

Komisija mano, kad šiuo metu yra geriausias laikas apsvarstyti jos pateiktas kitas reikšmingas permainas skatinančias pasirinktis, kurios būtų paskutinis etapas Europos lygiu kuriant be sutrikimų veikiančias elektros ir dujų rinkas, kaip išdėstyta 2.1–2.6 skirsniuose.

Komisija jau yra pradėjusi poveikio įvertinimo procedūrą, kad būtų nustatyti tinkamiausi metodai minėtoms pasirinktims įgyvendinti. Šią procedūrą Komisija užbaigs 2007 metais. Bus parengtas kitas komunikatas su oficialiais pasiūlymais Tarybai ir Europos Parlamentui.

Komisija Tarybą ir Europos Parlamentą ragina patvirtinti, kad pagrindiniai užbaigiant kurti energijos vidaus rinką siektini tikslai – tai Komisijos iškeltieji tikslai ir pritarti Komisijos ketinimui pateikti kitas priemones tiems tikslams pasiekti.